

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Sint-Guthago Tijdingen

Maandelijks ledenblad van de

Geschiedkundige Kring van de Zwinstreek

Sint-Guthago

Nr. 563

P209467

november 2024

Lidmaatschapsbijdrage België : 25 euro op rekening : IBAN BE82 8601 0615 5768;
BIC code: SPAABE22 (Centea). Lidmaatschapsbijdrage buitenland : 30 euro.
Uitgever : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke-Heist
Postkantoor van afgifte: 8300 Knokke-Heist 1

Geschied- en Heemkundige Kring Sint-Guthago

Werkgebied : de Zwinstreek

Lid van Heemkunde West-Vlaanderen vzw

Maatschappelijke zetel : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109,
8300 Knokke-Heist

Correspondentieadres : Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke

Het Bestuur :

Erevoorzitters :

François baron van der Elst, Spegelsweg 2, 8340 Oostkerke

Voorzitster :

Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke, tel 050 500651

caroline.terryn@telenet.be

Secretaris :

Fons Theerens*, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke, tel (050) 625309

fons.theerens@knokke-heist.eu

Penningmeesteres :

Nicole Vanden Weghe, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

nicole.vanden.weghe@skynet.be

Hoofdredacteur Rond de Poldertorens :

Noël Geirnaert*, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge, tel. (050) 336940

famgeirnaert@skynet.be

Leden :

Etienne Decaluwé, Keuvelhoekstraat 54, 8300 Knokke, (050) 601023

etienne.decaluwe@gmail.com

Johan Deckers, De Terp 8, 8301 Knokke-Heist, tel 0487 907771

johan.deckers@skynet.be

Thomas Hoeberigs, Westkapelsesteenweg 71, 8380 Dudzele, tel 0474 597158

thomas.hoeberigs@knokke-heist.be

Jan Hutsebaut, Berg 59, 9950 Waarschoot; jan.hutsebaut@damme.be

Jan Kamoen*, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

jankamoen@skynet.be

Jan Tilleman, Kleine Molenstraat 1A, 8380 Dudzele, tel 050 604135

jan.tilleman@telenet.be

* Zijn tevens lid van de redactieraad Rond de Poldertorens en St.-Guthago Tijdingen

Uitnodiging vernieuwen lidgeld

Beste leden

Dank zij voor uw trouwe steun aan de Geschiedkundige Kring van de Zwinstreek kunnen wij de leden een mooi jaarprogramma aanbieden met maar liefst acht activiteiten - vijf lezingen en drie uitstappen - en uiteraard twee tijdschriften, de *Tijdingen* en *Rond de poldertorens*.

Ondanks de gestegen druk- en vooral verzendkosten blijft het lidgeld voor 2025 onveranderd: 25 euro voor binnenlandse en 30 euro voor buitenlandse abonnees. Daarvoor krijgt u dus meer dan twaalf nummers in de bus en kan u gratis aan acht activiteiten deelnemen. Gelieve het bedrag over te schrijven op BE82 8601 0615 5768 **met vermelding van uw adres en zo mogelijk uw emailadres.**

Wij danken u alvast voor uw vertrouwen.

Caroline Terryn
Voorzitter Sint-Guthago

Lezing: het verhaal van het middeleeuwse Zwin door de lens van materiële cultuur

Wanneer : zondag 24 november 2024 om 10 u.

Waar : Hoofdbibliotheek Scharpoord, Maxim Willemspad 1, 8300 Knokke-Heist.

Middeleeuws Brugge wordt wel eens de 'bakermat van het kapitalisme' genoemd. Die reputatie als draaischijf van internationale handel heeft de stad te danken aan het Zwin, de getijdengeul die Brugge via haar voorhavens in verbinding stelde met de rest van Europa en daar voorbij. Deze handel en de aanwezigheid van talloze handelaarsgemeenschappen in het Zwingebied hebben niet alleen sporen nagelaten in historische documenten maar resulteren ook in een bijzonder rijk bodemarchief. Opgravingen van de Universiteit Gent brachten onder meer dijken en allerhande haveninfrastructuur aan het licht, maar ook heel wat gebruiksvoorwerpen die vanuit heinde en verre werden aangevoerd. Importen van aardewerk en glas zijn bijvoorbeeld afkomstig uit Duitsland, Engeland, Frankrijk, Portugal, Spanje, Italië en zelfs Syrië.

Het is deze materiële cultuur die het onderwerp zal uitmaken van mijn lezing. Concreet wil ik het potentieel duiden van de vele vondsten in het Zwingebied om een nieuw verhaal te vertellen over de ontwikkeling van het Brugse havensysteem en de mensen die er deel van uitmaakten.

Op een eerste niveau laat materiële cultuur toe om bepaalde processen te gaan dateren. Zo toont de aanwezigheid van aardewerk in Hoeke uit de tweede helft van de 12de eeuw bijvoorbeeld aan dat de mens er zich vrij snel opnieuw vestigde na de catastrofale overstromingen van 1134, waarbij het Zwin zich een

baan richting Damme schuurde. Het materiaal wijst er bovendien op dat deze mensen aan landbouw deden aangezien dit sterk gefragmenteerd is, wellicht door het jarenlange ploegen. Op een grotere schaal laten de archeologische vondsten toe om een beter zicht te krijgen op de verdere ontwikkeling van Hoeke als havenstad, met een bloei rond 1300 – ten gevolge van de Hanzeatische aanwezigheid in de stad – en de verdere groei en finale krimp in daaropvolgende eeuwen.

De analyse van materiële cultuur laat vervolgens ook toe om vat te krijgen op de handel in deze goederen. De koppeling tussen historische bronnen en archeologische vondsten geeft bijvoorbeeld een inzicht in hoe bepaalde handelsstromen ontstaan en wijzigen doorheen de tijd, maar ook welke groepen afnemers zijn van de luxueuze en exotische importen die circuleren in het Zwin. Zo maakt een boedelinventaris van de Bourgondische hertog Filips de Goede onder meer melding van un pot de Damas (verwijzend naar het aardewerk uit Damascus, Syrië, dat ook in verschillende opgravingen reeds werd aangetroffen). Een focus op de Hanzeaten in Hoeke en Spanjaarden te Brugge geeft ten slotte een beeld van hoe deze gemeenschappen dergelijke materiële cultuur aanwendden om gestalte te geven aan hun identiteit als handelaar en een vertrouwde omgeving probeerden te creëren in een plaats ver weg van huis.

Voor archeologen zijn deze vondsten dus meer dan louter afval, weggeworpen door onze voorouders. Gekaderd in de juiste context, onthullen ze hun veelvuldige betekenis en bieden ze zodoende een originele blik op het alledaagse leven in een buitengewoon gebied.

Maxime Poulain studeerde archeologie aan de Universiteit Gent en promoveerde er op een proefschrift *De gewoonten van oorlog: vroegmodern aardewerk in Vlaanderen*. Dit focuste op het gebruik van aardewerk in de constructie van identiteit. Na enkele maanden in de Vlaamse commerciële archeologie, werkt hij nu als postdoctoraal onderzoeker bij de eenheid Historische Archeologie. Een eerste project handelde over 19de-eeuwse Belgische migranten in de Verenigde Staten van Amerika, door de analyse van materiële cultuur, huisbouwtradities en landschap. In zijn huidige postdoctoraal project bestudeert hij de materiële cultuur van de vele handelaarsgemeenschappen in middeleeuws Brugge en haar voorhavens. Hij werkt mee aan het project 'Verdwenen Zwinhavens' dat in 2022 de prijs voor wetenschapscommunicatie kreeg van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen en Kunsten.

Verslag lezing: militaire inundaties in het Oostvrije van Brugge

Wanneer : zondag 20 oktober 2024 om 10 u.

Waar : Hoofdbibliotheek Scharpoord, Maxim Willemspad 1, 8300 Knokke-Heist.

We verwelkomden 68 toehoorders voor de lezing van Adrie De Kraker. Inundatie komt van het Latijn *inundare*, dat overstromen betekent. Overstromen door natuurgeweld komt voor bij stormvloed: d.i de combinatie van stormwind (minstens 8 Beaufort) met springvloed. Springvloed, erg hoge vloed, komt zo'n twee keer per maand voor: telkens als zon, maan en aarde op één lijn staan. Door de gecombineerde aantrekkingskracht van zon en maan staat het vloedwater dan hoger dan normaal. Als de stormwind langer dan twee getijden aanhoudt en er weinig laag tij geweest is doordat de wind vanuit het noordwesten komt, dan komt de tweede vloed nog hoger en is de kans op dijkbreuken nog groter. De dijken breken daar waar een vroegere zee-geul afgedamd werd. De gevolgen zijn het grootst als de storm in een winternacht woedt omdat de mensen dan slapen en hals over kop moeten wegvluchten op hun dak en daar in de donkere, natte koude hulp moeten afwachten. Dat was zo op 31 januari 1953. In Nederland vielen er 1.831 doden, in België 28. Bij de kerststorm van 1717, die bekendstaat als de Kerstvloed van 1717 verdronken in Nederland, Duitsland en Scandinavië zo'n 14.000 (!) mensen. Andere belangrijke stormen waren de Sint-Elisabethvloed van 1404 en de Allerheiligenvloed van 1570.

Die uitzonderlijk zware stormen haalden de pers en de kronieken; de andere lieten enkel hun sporen na in de rekeningen bewaard in de archieven. Na de storm moest de schade aan de dijken en de

haveninfrastructuur hersteld worden. Die kwamen op rekening van de polderbesturen en in de rekeningen van de grote ingelanden zoals de kloosters van Baudeloo (Gent), Ter Doest en Ter Duinen. In de archieven zijn ook bestekken voor de (her)aanleg van dijken. Zeedijken hebben een steil talud aan de landzijde, maar een langgerekt talud aan de zeezijde. De dijk was afgedekt met graszoden. Jaarlijks werden aan de zeezijde takkenbundels van rijshout gelegd om de golven te breken. Deze takken werden gebruikt om 'zinkstukken' te maken. Dat zijn grote matten van gevlochten takken die werden verzaard met stenen en vervolgens op de dijken aangebracht om erosie tegen te gaan.

Vervolgens behandelde Adrie De Kraker het verschijnsel militaire inundatie. Water als verdediging werd al ingezet onder de Romeinen: de castella van Aardenburg en Oudenburg hadden een brede verdedigingsgracht. Idem dito bij de waterburchten uit de middeleeuwen. Ook steden hadden een stadsomwalling met vestinggracht. Minder gekend is het feit dat ook rond de stad het ommeland onder water werd gezet om de stad beter te verdedigen.

Doorgaans wordt gezegd dat daartoe de dijken werden doorgestoken, maar dat is niet heel correct: op heel cruciale plaatsen werden de afwateringssluizen van de polderbesturen ontgraven. De houten koker waarlangs het overtollige hemelwater de polders verliet, moest sowieso om de 40-50 jaar worden vervangen omdat het hout rotte vermits het maar deels onder water zat en met eb half droog viel. Bij de inundatie werd de sluiskoker ook ontgraven en zo goed als mogelijk verbrand, voor zover dat natte hout brandde. Vervolgens werd het dijkgat waarin de sluis lag vergroot zodat bij vloed de zee in de polders liep en die overstroomden. Deze maquette werd gemaakt voor het bezoekerscentrum van het Verdronken Land van Saeftinge. Bij eb hebben drie bootjes met manschappen aangelegd ter hoogte van de sluis. De mannen zijn in de weer om de sluiskoker te ontgraven: normaal zit die in de dijk ingegraven. Vervolgens zullen ze de sluiskoker in brand steken en het gat in de dijk verbreden.

Bij een inundatie was het kwestie een polder te inunderen met een laag van zo'n 30 cm water: net te weinig voor de vijand om er met vloten of platbodems op te varen en toch hoog genoeg om de vijandelijke opmars te verhinderen. De soldaten zagen immers in het modderige water niet waar de dieperliggende sloten lagen en konden er tot over hun middel in komen vast te zitten. Haha.

Sluis maakte handig gebruik van de inundatie via de sluisen van Brungheers. Al in 1437 vernietigde Sluis de sluisen van Brungheers in het kader van de opstand van de steden tegen de centralisatiepolitiek en de hoge belastingen van hertog Filips de Goede. Door de sluisen af te breken stroomde het water bij vloed tot aan Moerkerke, 10 km ten zuiden van Sluis en kon de hertog Sluis niet innemen vanuit het zuiden. Brungheers was een gehuchtje ten westen van Sluis. De afwateringssluis van de Watering van Moerkerke-Noord-over-de-Lieve (MNoL) lag op zo'n 500 m ten westen van de Stenen beer van Sluis. Nog eens 300 m ten westen van de eerste sluis lag die van de Watering van Moerkerke-Zuid-over-de-Lieve. Beide sluisen zijn heel goed te zien op Pourbus' kaart uit 1571. Sinds kort is dank zij Jan Trachet de Pourbuskaart ook opgenomen bij de historische kaarten op www.geopunt.be. De kaart is gegeorefereerd en is volgens Jan Trachet tot op 70 m nauwkeurig. Vergelijken we die met de Vandermaelenkaart uit 1846, dan blijkt dat de sluis van MNoL (aangeduid met een cirkel) nabij de knik in de Damse Vaart lag. Daar situeert zich nu ongeveer de brug van de ringweg rond Sluis over de Damse Vaart. De sluis van MNoL lag dus niet nabij het veerpontje de Kobus (aangeduid met een kruisje) en evenmin nabij de Blauwe Sluis op de Zeedijk (aangeduid met een driehoekje). MNoL en MZoL hadden dus een reeks opeenvolgende sluisen: eerst bij Damme, dan, van 1384 tot 1604 bij Brungheers, van 1604 tot 1746 nabij de Kobus (beschermd door fort Sint-Job) en van 1746 tot 1848 in de Blauwe Sluis. Sindsdien in het Leopoldkanaal.

Een minder grote overstroming gebeurde tijdens de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk in 1488, toen vanuit Sluis de opstand werd georganiseerd en Sluis zich verdedigde door inundatie.

De grootste en langstdurende inundatie vond een eeuw later plaats, tijdens de Tachtigjarige Oorlog. In 1583 vernielden de Calvinisten de sluizen van MNoL en MZoL [en wellicht ook die van de polder van Lapscheure], zodat er een grote plas ontstond, het Lapscheurse Gat. Dat strekte zich uit tot Moerkerke, maar werd stelselmatig heringepolderd; enkel op de grens, getrokken in het midden van de geul, bleef water over. Sluis verdedigde zich in 1583 tegen de opmars van Farnese. Uiteindelijk kon die in op 5 augustus 1587 toch Sluis innemen na een beleg van zeven weken. Sluis gaf zich over omdat Farnese Cadzand had ingenomen, zodat Sluis geen toevoer van overzee meer kreeg en de Spanjaarden vanuit Cadzand hun kanonnen konden richten op de stad.

Het platteland werd geteisterd door brandschattingen: vanuit het Calvinistische Hulst en Oostende kwamen kleine groepjes vrijbuiters een dorp aanvallen en geld eisen, zo niet staken ze de molen en de boerderijen in brand. Meestal betaalden de dorpingen. Met dat 'belastinggeld' bekostigden de Staatsen nieuwe brandschattingen. Resultaat: rond 1600 'leefden er meer wolven dan mensen in de polders'.

In 1604 konden enerzijds de Spanjaarden o.l.v. Albrecht na een belegering van drie jaar (!), Oostende veroveren, maar anderzijds namen de Staatsen o.l.v. Maurits in hetzelfde jaar 1604 Sluis in. Ze maakten daarvoor gebruik van ingenieursbelegeringstechnieken: ze legden een houten tunnel aan tot aan de stadswal en lieten buskruit ontploffen om een bres in de wal te slaan, zodat de soldaten de stad konden innemen.

Tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) maakten beide partijen gebruik van de vrede om verdedigingslinies met forten en redoutes aan te leggen. Een redoute is een plateau met omwalling, maar zonder bastions. [meer daarover kan u lezen in ons boek uit 2020 *Bastions zonder grenzen. Damme - Sluis - IJzendijke*]. Al die militaire constructies moesten jaarlijks onderhouden worden (nieuwe graszoden, nieuwe houten palissades, onderhoud van de doornhagen ...) en die activiteiten zijn te reconstrueren a.h.v. de rekeningen bewaard in het Algemeen Rijksarchief van Brussel (ARAB Rek. 26.550) Daaruit blijkt dat Damme in de jaren 1630 nog aangevallen werd want er was een lokale inundatie in 1640. De werkzaamheden werden altijd van april tot oktober uitgevoerd. Enkel tijdens dat seizoen werd ook oorlog gevoerd. Er was dus een algehele winterstop.

Adrie De Kraker beëindigde zijn bespreking met de vergelijking tussen inundatie in Vlaanderen en Holland. Het grote verschil zat hem in het zoutgehalte van het overstromingswater: bij ons was het zeer zout zeewater, zodat het land zo onvruchtbaar was dat er bij drooglegging verschillende jaren enkel zoutminnend koolzaad op kon groeien; in Holland werd gespoeld met minder zout water uit de Zuiderzee. Die zette zelfs een vruchtbaar sliblaagje af. Hier kwam er daarentegen met de schuring van het zeewater ook veel zand mee. Inunderen ging ook makkelijker in Holland want de polders liggen er drie tot zes meter onder zeeniveau, doordat de onderliggende veenlaag in de middeleeuwen systematisch was uitgedolven. Het volstond daar de sluis open te zetten om water in te laten; om de polder weer droog te malen werden windmolens met een schroef van Archimedes ingezet. Hier ligt de polder niet zo diep: onder vloedniveau, maar boven ebniveau. Hierdoor kon enkel bij vloed worden geïnundeerd en enkel bij eb droog getrokken.

Verslag: Caroline Terryn

Online bronnen voor streekgeschiedenis: *Waar men gaat langs Vlaamse wegen*

Johan Deckers

Kapel hoek Ter Doeststraat-Ter Doestdreef Lissewege Bron: <https://kapelletjes.be/page/home>

In de jaargang 2004 nr. 2 pp. 35-82 van ons tijdschrift Rond de Poldertorens besteedde Johan Ballegeer aandacht aan een verschijnsel dat we overal langs velden en wegen tegen kwamen en nog komen, maar volgens hem veel te lang onderbelicht geweest was gebleven: kapellen in alle mogelijke vormen: veldkapellen, gevelkapellen, staakkapellen, grotten ... De vele kapellen die ergens privé opgericht werden, werden om begrijpelijke redenen hierin niet opgenomen. Kapellen hebben altijd al een belangrijke rol in de volksdevotie gespeeld en werden om diverse redenen opgericht, vooral de maagd Maria wordt er vereerd. Verspreid over het werkgebied van onze Geschied- en Heemkundige kring telde hij er 96, waarbij bij een aantal van hen alle materiële sporen verdwenen zijn en ze enkel verder leven in de archieven. Moerkerke spande de kroon met 16 vermeldingen. Het volledige artikel kan je hier teruglezen.

www.zwinstreek.eu/geschiedenis/heemkundige-kringen/zoeken-in-publicaties/12523-kapellen-in-onze-zwinstreek-2004-02

Kapel hoek Hoekestraat-Oude Hoekestraat Bron: <https://kapelletjes.be/page/home>

In een Zondagbabbel, een lezingenreeks in een organisatie van onze Geschied- en Heemkundige kring, belichtte Valentin Degrande op zondag 23 oktober 2011 de kapelletjes in West-Vlaanderen. Op dat ogenblik had hij er niet minder dan 2.776 geïnterpreteerd. Al de diverse aspecten van de Vlaamse kapelletjes kwamen aan bod in zijn rijk geïllustreerde lezing. Hij startte met een kort historisch overzicht van de kapel, ging verder met de devotie rond kapellen, alle mogelijke vormen en benamingen, de aanleiding tot het bouwen van een kapel, om te eindigen met de legenden en verhalen rond de volksdevotie en kapelletjes. Het verslag van deze lezing vindt je hier terug: www.sincfala.be/activiteiten/activiteiten-2011/647-museumbabbel-kapelletjes-in-west-vlaanderen-devoties-legenden-en-verhalen

Tegenwoordig behoren de kapellen tot ons katholiek en cultureel erfgoed, maar heel wat informatie is versnipperd over onder andere de vele heem- en geschiedkundige kringen. KU Leuven, Kadoc en Parcum sloegen de handen samen en met medewerking van NGI-IGN en 'Vlaanderen verbeelding werkt', inventariseerden ze zo'n 15.000 kapelletjes in Vlaanderen op het platform Kapelletjes in Vlaanderen. Niet alleen vindt je er heel wat informatie terug, iedereen kan ook meewerken aan de verdere ontwikkeling van de databank door zelf kapellen toe te voegen. Een eenvoudige zoekfunctie laat je toe heel gemakkelijk een kapel op te zoeken. Voor Moerkerke zijn er nu 21 kapellen geregistreerd. Toegang tot de website via <https://kapelletjes.be/page/home>.

